

REGIONÁLNY ZÁBER DVOCH PREŠOVSKÝCH GYMNÁZIÍ – EVANJELICKÉHO KOLEGIÁLNEHO A KRÁĽOVSKÉHO KATOLÍCKEHO GYMNÁZIA – NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA

Annamária KÓNYOVÁ

Abstract: This paper presents students of two confessionally different secondary grammar schools in Prešov. The author analyses from which countries and regions of Austria-Hungarian monarchy students came to make their studies on these two very prestige schools. The analysis aims to show how expanded was the regional outreach of these schools and how it changed over time. The research presents that in the first half of the 19th century one third of students was from Prešov and its surroundings and the others from far regions, but at the end of century and mainly in the 20th century the situation was different. The number of schools in monarchy rose, owing to students from far chairs had to travel a long way for studies. Besides Prešov many students came from the Zemplín, Spiš, Abov regions, some of them were from the Liptov, Orava, Boršod or Gemer regions.

Key words: secondary high school, dwelling-place, place of birth, student, chair, Prešov

Minulosť, prítomnosť a pravdepodobne aj budúcnosť mesta Prešov bude významným spôsobom spätá s dejinami jej školských inštitúcií, ktoré majú v meste dlhoročnú tradíciu. Dejiny školstva v Prešove siahajú niekoľko storočí do histórie a tvoria neodmysliteľnú súčasť obrazu mesta. Ako napísal Ján Gömöry: „Mesto Prešov v každom období pripisovalo vzdelaniu svojich občanov veľký význam.“¹

Na tradíciu starej mestskej školy nadviazalo neskoršie po celom Uhorsku slávne prešovské evanjelické Kolégium založené zástupcami hornouhorských stavov a slobodných kráľovských miest v roku 1667. Škola fungovala ako gymnázium², ktoré okrem vzdelávania evanjelickej mládeže sa malo stať baštou protestantov proti silnejúcej rekatolizačnej politike rakúskeho dvora. Protestantské školy nemali jednotný organizačný a študijný poriadok, preto obsah vyučovania, kvalita vzdelávania a samozrejme aj počet študentov značne závisel od rektora školy resp. profesorov, ktorí na nej pôsobili. V období protireformácie a rekatolizácie mnohé protestantské školy zanikli alebo poklesli na nižšiu úroveň ako to bolo aj v prípade evanjelického Kolégia v Prešove, ktorá až do roku 1784 fungovala ako predmestská škola v drevenej školskej budove postavenej mimo hradieb mesta. Postupné zlepšovanie postavenie evanjelického Kolégia malo vplyv aj na zvyšovanie počtu jeho študentov a rozširovanie regionálneho záberu školy. Do obdobia začiatku 19. storočia pochádzala prevažná väčšina jej študentov zo stolíc východného Slovenska, študenti zo vzdialenejších stolíc alebo zo zahraničia sa podľa kolegiálnych matrik vyskytli len ojedinele. Keď v roku 1804 bolo Kolégium povýše-

1 GÖMÖRY, János: *Az Eperjesi Ev. Kollégium Rövid Története*. Prešov :Kösch Árpád könyvnyomdája 1933, s. 7.

2 Kolégium bolo organizované podľa Sturmovo desaťtriedneho akademického gymnázia, čo znamenalo, že v dvoch najvyšších triedach sa prednášali aj predmety vyšších fakúlt – filozofia a teológia. *Dejiny Slovenska II.* s.284.

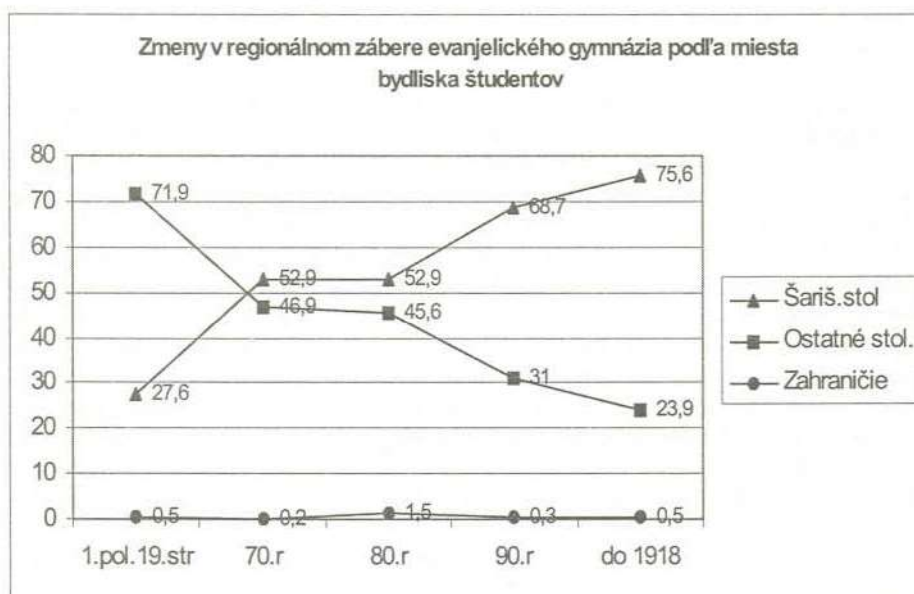
Mgr. Annamária Kónyová

Inštitút histórie Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

17. novembra 1 080 78 Prešov e-mail: konyova@zoznam.sk

né na dištriktuálne pre územie Potiského dištriktu³, takže regionálny záber školy sa značne rozšíril a začali sem prichádzať študovať aj žiaci zo vzdialenejších oblastí monarchie napríklad z Čanádskej, Komárnianskej, Fejérskej stolice alebo z Rakúska a Čiech, čo však bolo skôr sporadické. Aj v prvej polovici 19. storočia si primát z hľadiska pôvodu študentov zachoval Šariš, z ktorého pochádzala necelá tretina študentov, na druhom mieste boli študenti zo Spiša s približne 17%, potom Zemplína s 11%, okolo 8% mali študenti s bydliskom v Gemerskej, Abovskej a Boršodskej stolici. Z Rakúska, Moravy a Čiech bolo len nepatrných 0,5% študentov.⁴ V absolútnom zmysle však môžeme konštatovať, že v spomínanom období bol trend v regionálnom zábere evanjelického Kolégia v Prešove nasledovný, tretinu študentov tvorili „domáci“ zo Šarišskej stolice, kým väčšina študentov pochádzala z bližších či vzdialenejších oblastí Rakúskej monarchie.

Politický, hospodársky, spoločenský a kultúrny vývoj v druhej polovici 19. storočia a najmä v 20. storočí spôsobil, že teritoriálny záber evanjelického gymnázia sa začal postupne zmenšovať. Možným vysvetlením takéhoto vývoja môže byť rozširovanie siete stredných škôl, takže študenti už nemuseli za vzdelaním cestovať do vzdialenejších miest. Zatiaľ čo v 70-tych a 80-tych rokoch 19. storočia predstavovali študenti zo Šarišskej stolice približne polovicu zo všetkých študentov gymnázia, v 90-tych rokoch to už bolo okolo 70% a v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia vyše 80%. Takže študentov z okolitých stolíc ubúdalo a naopak zvyšoval sa počet tých, ktorí pochádzali najmä z Prešova a jeho okolia.

Z výročných správ⁵ Kolégia možno zistiť, že už v 70-tych rokoch oproti predchádzajúcemu obdobiu nepatrne poklesli študenti zo Zemplína a Spiša, na približne 10%, z Abovskej

³ Potiský dištrikt zaberal približne dnešné územie východného Slovenska, severovýchodného Maďarska, severozápadného Rumunska a Zakarpatskej časti Ukrajiny.

⁴ spracované podľa Frankovej s. 62

⁵ Štatistické údaje sú z výročných správ Kolégia v rokoch 1871, 1872, 1875, 1909.

stolice na 6%, ale oveľa vyšší úbytok možno zistiť v prípade študentov z Gemera a Boršodu, ktorí nedosiahli v prvom prípade ani 2% a v druhom len 0,5%. Začiatkom 20. storočia sa tento proces ešte viac prehĺbuje, kedy sa naďalej znižuje počet študentov zo Zemplínskej stolice na zhruba 7 a Spišskej stolice približne na 2%, z Abova na 4,5%. Študenti z Gemera a Boršodu zaujímajú v tomto období už nepatrné postavenie. Naďalej sa však stretávame so študentmi z veľmi vzdialených oblastí ako Hárómszékska, Satmárska, Pešť-Pilišská, Máramarošská alebo Krasniánska stolica.

Zaujímavé údaje prináša aj porovnanie miesta bydliska študentov prvého a ôsmeho ročníka na prelome 19. a 20. storočia, presnejšie z rokov 1896 – 1909. Keď sa študenti rozdelili do nasledujúcich kategórií podľa miesta bydliska – Prešovčania, okolie Prešova, Šarišská stolica, susedné stolice, iné uhorské stolice, zahraničie – sa ukázali nasledujúce zistenia. Najviac, takmer polovica (48,7%) študentov prvého ročníka pochádzala z Prešova, na druhom mieste boli deti zo Šarišskej stolice (15,4%) a tesne za nimi iba o tri desatiny boli študenti pochádzajúci zo susedných stolíc (Spiš, Abov, Zemplín). Prekvapivo sa na štvrtom mieste s 12,3% nachádzali študenti pochádzajúci z bezprostredného okolia Prešova. Pod 8% bolo zastúpenie študentov z iných uhorských stolíc a zo zahraničia nebolo ani 1%. Pri študentoch ôsmeho ročníka sa percentuálne zloženie a poradie trochu zmenilo. Aj u nich najviac študentov bolo Prešovčanov, tentoraz však len 37,9%, za nimi nasledovali žiaci z okolitých stolíc s 19,3%, potom z ostatných stolíc Uhorska s 18,2%. So 17,9% patrilo tentoraz štvrté miesto Šarišanom, pričom len 6,3% bolo z okolitých obcí a mestečiek. Počet zahraničných študentov ešte viac poklesol a tvoril už len 0,4%. Ak spočítame percentuálne zastúpenie študentov pochádzajúcich zo Šarišskej stolice, teda aj s Prešovčanmi a z okolitých miest, tak kým v prvom ročníku ešte tvorili okolo tri štvrtiny všetkých študentov, v ôsmom ročníku to boli už len dve tretiny. Jedným z možných vysvetlení môže byť aj to, že v každej stolici mohlo pravdepodobne existovať aspoň nižšie gymnázium, a keď študenti po jeho absolvovaní chceli v štúdiách pokračovať, museli navštevovať už iné vzdialenejšie vyššie gymnázia nachádzajúce sa v bližších, či vzdialenejších stoliciach. To môže vysvetliť fakt, že u ôsmakov bol vyšší počet „cudziec“ študentov.

Dejiny katolíckeho gymnázia v Prešove sa začali písať v poslednej tretine 17. storočia. Absencia katolíckej školy v meste bola dôsledkom najmä konfesijných, spoločenských a politických pomerov, ktoré v meste prevládali. Zo slovenského, nemeckého a maďarského obyvateľstva bolo najsilnejšou zložkou práve nemecké meštianstvo, vďaka ktorému sa v meste veľmi rýchlo rozšírili myšlienky reformácie a do roku 1673⁶ bolo celé mesto prevažne evanjelické.⁷

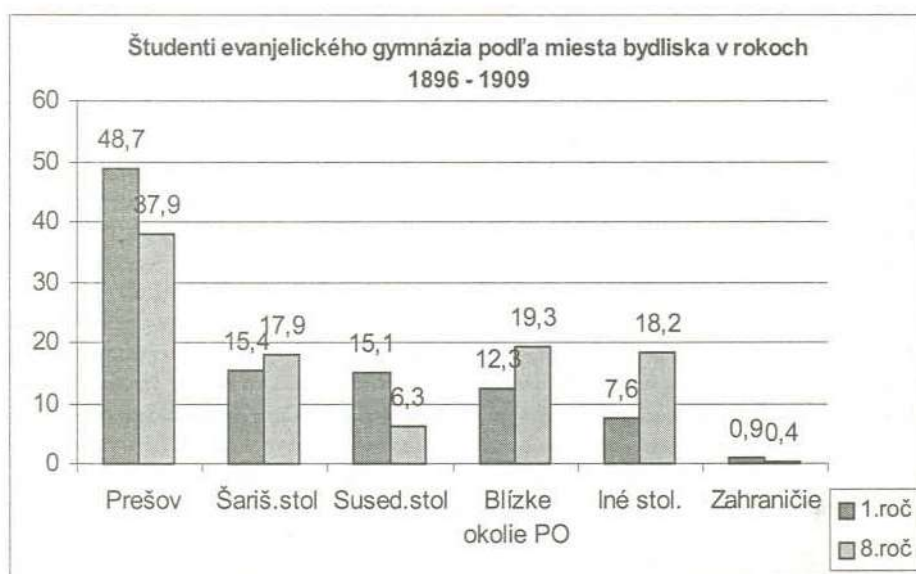
Prvýkrát sa brány katolíckeho gymnázia v Prešove pod vedením jezuitov otvorili v roku 1673 na prízemí starej mestskej školy. V období protihabsburských povstaní bolo vyučovanie niekoľkokrát prerušené a jezuiti z mesta vyhnaní, ale v nasledujúcom období rekatolizácie získala škola späť svoje postavenie. Po zániku jezuitského rádu vyučovací proces na nej zabezpečovali najprv minoriti, neskôr príslušníci františkánskeho rádu.

Pri analýze miesta pôvodu študentov katolíckeho gymnázia v jednotlivých desaťročiach 19. a začiatkom 20. storočia nie je možné zistiť nijaké výraznejšie odchýlky. Kým v 70-tych a 80-tych rokoch sa percento študentov pochádzajúcich zo Šarišskej stolice pohybuje okolo

6 SEDLÁK, Imrich a kol.: *Dejiny Prešova 1 - 2*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 175.

7 RUBY, József: *Az Eperjesi Kir. Kath. Főgymnázium Története 1673 – 1890*. Eperjes : Kosch Árpád könyvnyomdája, 1890, s. 3.

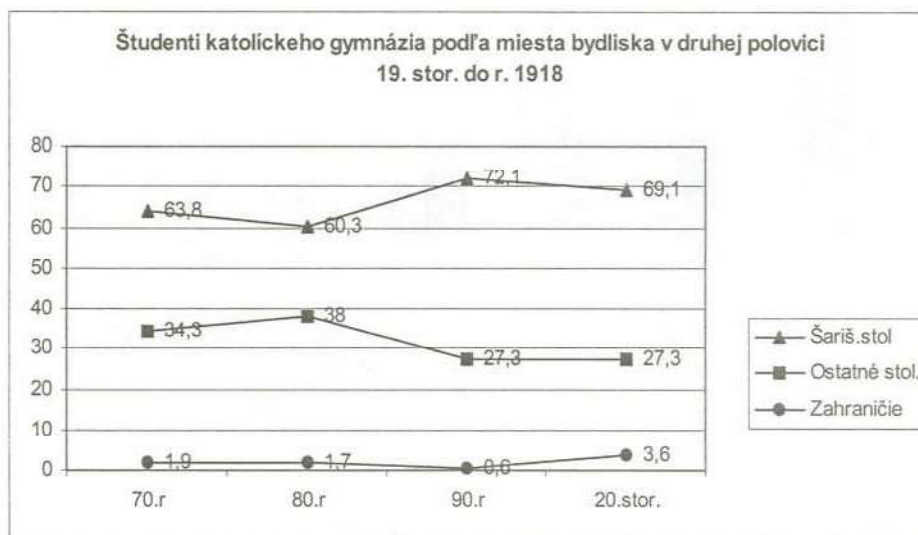
60%, v nasledujúcich obdobiach bol zaznamenaný približne 10% nárast. Naopak mierne ubúdali študenti z iných uhorských stolíc, ktorí z pôvodných 34% poklesli na 27%. Z týchto stolíc si počas celého obdobia druhé miesto v percentuálnom podiele zachoval Zemplín, pričom sa tento podiel pohyboval od 13 – 17%, za ňou nasledovali študenti zo Špiša, ktorých bolo najviac v 90-tých rokoch, okolo 9%, kým v 20. storočí tvorili už iba 3%. Abovská stolica si zachovávala približne 6% podiel študentov. Užská stolica, ktorá mala v 70-tych až 80-tych rokoch okolo 2% študentov, v 20. storočí vykazovala takmer nulový percentuálny podiel. Percento zahraničných študentov sa striedavo pohybovalo v rozpätí 1 až 4%, pričom pomerne veľké percento študentov najmä v 20. storočí si ako bydlisko uvádzalo Spojené štáty americké.

Pestřejší obraz o regionálnom zábere katolíckeho gymnázia môžeme dostať v prípade, ak si pri analýze bydliska študentov zavedieme ďalšie už vyššie spomínané kategórie (Prešovčanov, pochádzajúcich z blízkeho okolia Prešova, zo Šariša zo susedných stolíc, iných stolíc a zahraničia) a zároveň si porovnáme údaje prvých a ôsmych ročníkov. Záznamy o prvákoch v rokoch 1902 – 1914 ukázali, že najviac študentov prvého ročníka pochádzalo priamo z Prešova (40%), potom z okolitých stolíc (19,6%), na treťom mieste zo Šariša (17,6%), ďalej z blízkeho okolia Prešova (12,3%), na piatom mieste boli študenti s bydliskom v zahraničí (5,7%) a posledné miesto mali študenti pochádzajúci z iných uhorských stolíc (4,8%). Takéto poradie sa zachovalo aj v ôsmom ročníku, len sa mierne zmenili percentá pre jednotlivé kategórie. Pokles percent zaznamenalo zastúpenie Prešovčanov (32,3%), okolia Prešova (8,1%) a zahraničných (4,1%), kým nárast bol z okolitých stolíc.

Zaujímavý rozdiel sa prejavil pri porovnávaní údajov študentov prvých ročníkov ohľadom miesta ich narodenia a bydliska ich rodičov. V oboch gymnáziách pri väčšine kategórii (najmä Šarišská stolica, okolité stolice a iné uhorské stolice) percentá tam narodených prevyšujú podiel tam bývajúcich, opačná situácia je v kategórii Prešov, kde tam bývajúcí veľmi výrazne prevyšujú tých, ktorí sa tam narodili. Vysvetlením môže byť zvýšená migrácia obyvateľov.

teľstva z okolitých oblastí do väčších miest, ktorá bola práve v skúmanom období charakteristickým demografickým fenoménom aj pre Prešov.⁸ Teda väčšina študentov sa narodila mimo Prešova, ale neskôr sa veľká časť z nich presťahovala do Prešova, alebo jeho blízkeho okolia.

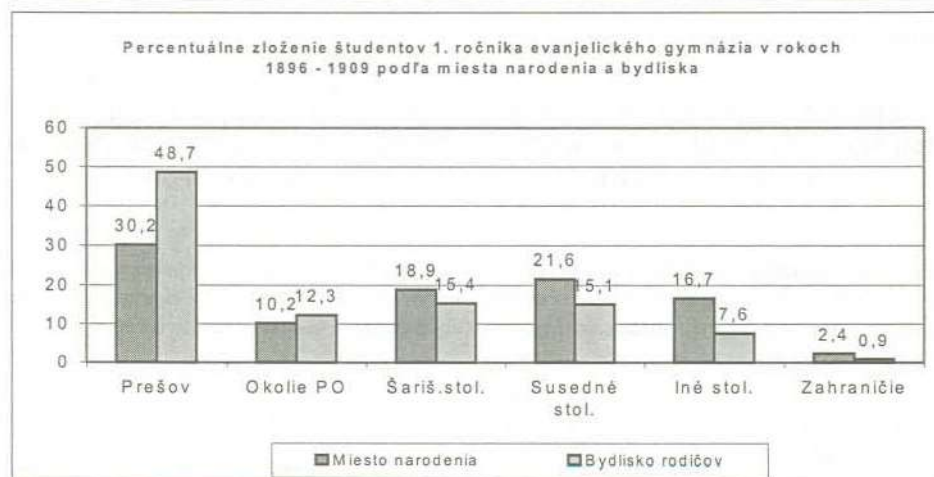
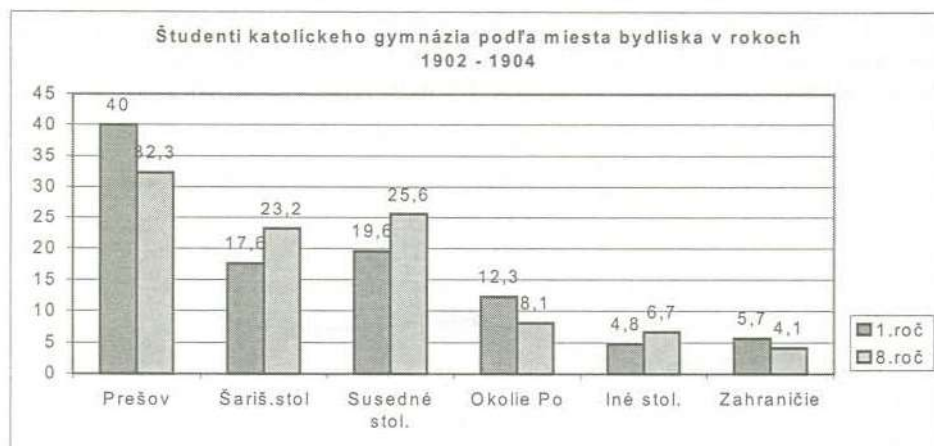
Pri komparácii výsledkov ohľadom miesta bydliska študentov obidvoch prešovských konfesionálne odlišných gymnázií na prelome 19. a 20. storočia, ktoré mali poukázať na regionálny záber možno konštatovať takéto závery. Miesta bydliska študentov v obidvoch gymnáziách poukazujú na to, že obidve školy patrili k významným vzdelávacím inštitúciám s kvalitným vzdelávaním, za ktorým boli ochotní prísť študenti aj z často veľmi vzdialených regiónov monarchie alebo až zo zahraničia. Zároveň sa však ku koncu 19. a v prvých decéniách 20. storočia začal v obidvoch školách proces postupného znižovania ich regionálneho dosahu, čoho zapríčinením nebol v žiadnom prípade pokles úrovne poskytovaného vzdelávania, ale najmä dynamické rozširovanie siete stredných škôl.

REGIONAL REACH OF TWO SECONDARY GRAMMAR SCHOOLS IN PREŠOV – EVANJELIC AND ROYAL CATHOLIC SECONDARY GRAMMAR SCHOOL – AT THE TURN OF 19TH AND 20TH CENTURY

Summary

This paper presents the students of two confessionally different secondary grammar schools in Prešov. The author analyses from which countries and regions of the Austria-Hungarian monarchy students came to make their studies on these two very prestige schools. The analysis aims to show

⁸ Počet obyvateľov Prešova sa vyvíjal takto: r. 186 – 10 772, r. 1880 – 10 131, r. 1900 – 10 370, r. 1910 – 16 323, r. 1921 – 17 577. SEDLÁK, Imrich a kol.: Dejiny Prešova 2. Košice: Východo-slovenské múzeum, 1965, s. 77, 126.

how expanded was the regional reach of these schools how it changed over time. The research presents that in the first half of the 19th century one third of students was from Prešov and its surroundings and the others from far regions, but at the end of century and mainly in the 20th century the situation was different.

The number of schools in monarchy rose, owing to students from far chairs had to travel a long way for studies. Besides Prešov many students came from Zemplín, Spiš, Abov regions, some of them were from Liptov, Orava, Boršod or Gemer regions.

Recenzovali: Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD.
PaedDr. Alena Madziková, PhD.